



cha mẹ quá cố, và xin người chết phù hộ cho người sống trong cuộc hành trình trước mặt.

Đất Khổ cũng cho ta thấy một thế giới phù du (floating world) của những nghệ sĩ muốn tìm khuây khỏa trong âm nhạc và nét đẹp u hoài của một văn hóa trên đà mai một. Cảnh ca hát trong khoang thuyền về đêm, trên một dòng sông đen lặng sóng, là một cảnh biểu lộ cái nhìn hiện sinh của Quân. Trái với những cảnh sống thực khác trong phim, cảnh này có nhiều kịch tính, như thể nói lên đặc thù mâu thuẫn của nghệ thuật, vừa là lối thoát cho đời sống, vừa là một cạm bẫy dẫn đến sự bại hoại cho tâm thần chính vì tính chất hư ảo của nó.

Đất Khổ gần như bị quên lãng trong một xó hầm nhà của George Washnis, một nhà đầu tư Hoa Kỳ (investor) của phim, và trong thập niên 1970 là phu quân của một nhà sản xuất phim ảnh có liên hệ mật thiết với Đất Khổ. Ít lâu sau khi phim bị cấm chiếu, ông George Washnis và vợ rời Việt Nam với một ấn bản của phim. Sau đó hai người ly dị, và ông Washnis thừa hưởng "gia tài" Đất Khổ. Vào năm 1996, George Washnis liên lạc với Viện Phim Ảnh Hoa Kỳ (American Film Institute, "AFI") ở Kennedy Center, Hoa Thịnh Đốn, nhờ cơ quan này phổ biến phim Đất Khổ. Đất Khổ được chiếu lần đầu tiên ở rạp hát AFI, sau 23 năm nằm trong hộp đựng phim có niêm dán kín, nhưng với rất ít sự tham dự của khán giả trong vùng vì không nhiều quảng cáo. Vào tháng 11 năm 1996, Đất Khổ coi như được "chính thức" ra mắt khán giả Việt Nam ở vùng Hoa Thịnh Đốn, trong chương trình Phim Việt Nam của Liên Hoan Phim Mỹ Á năm thứ 15, ở viện đại học

George Mason và viện đại học Maryland. Sau đó phim cũng được đi trình chiếu ở Texas và California.

Trước dịp Đất Khổ ra mắt ở Hoa Thịnh Đốn, nhóm tổ chức chương trình Phim Việt Nam trong Liên Hoan Phim Mỹ Á năm 1996 đã cố truy tầm tin tức về đạo diễn Hà Thúc Cần để mời ông sang

Hoa Kỳ dự buổi ra mắt phim. Việc này không thành tựu vì lúc đó ban tổ chức không tìm được người đã có những liên lạc mật thiết với nhà đạo diễn này.

Mãi về sau, qua lời kể của ông Võ Tá Hân, một nhà kinh doanh và nhạc sĩ, cũng là một người bạn thân của cố đạo diễn Hà Thúc Cần hiện đang sinh sống ở Singapore, thì biết được rằng sau thời gian 1975, Hà Thúc Cần cũng đã định cư nhiều năm ở Singapore. Ông chuyển sang lãnh vực hội họa và có một gallery mua bán và triển lãm tranh Việt Nam ở quốc gia này. Hà Thúc Cần cũng viết nhiều những bài nhận định về hội họa và nghệ thuật Việt Nam cho những tạp chí mỹ thuật trên diễn đàn quốc tế. Theo lời ông Võ Tá Hân, đạo diễn Hà Thúc Cần không giữ bản quyền phim Đất Khổ, mà đành nhìn rằng chỉ có một ấn bản phim Đất Khổ ở Pháp, và không biết phim đã được ra mắt ở Hoa Kỳ. Lúc sinh thời đạo diễn Hà Thúc Cần nhắc đến Đất Khổ rất nhiều lần với ông Võ Tá Hân, coi cuốn phim này như một trong những thành tích sâu đậm nhất trong đời ông.



#### **ĐINH TỪ BÍCH THÚY**

*Sinh năm 1962 tại Sài Gòn, rời Việt Nam tháng Tư 1975, tốt nghiệp cử nhân danh dự song khoa văn chương Anh Pháp năm 1984 và tiến sĩ Luật năm 1987 tại University of Virginia, hiện hành nghề luật trong chính quyền liên*

*bang Hoa Kỳ tại vùng thủ đô Hoa Thịnh Đốn, và là một trong những chủ biên của tạp chí văn chương Da Màu trên mạng internet. Hồi ký "Luggage and Shoes" của cô đã được in lại trong bộ textbook cho học sinh trung học, Asian American Writers (Nexttext: 2001); và trong tuyển tập Once Upon A Dream: Twenty Years of Vietnamese-American Experience (Andrews & McMeel: 1995).*

*Là giám đốc phụ trách Chương Trình Phim Việt Nam trong Liên Hoan Phim Á Mỹ Năm 1996, Đinh Từ Bích Thúy đã có dịp theo dõi lịch sử phim Đất Khổ. Toàn văn bài viết và ảnh trong phim được trích từ [www.damau.org](http://www.damau.org).*

Vào tháng 5, 2007, George Wachnis, qua công ty sản xuất phim DVD Remis, LLC, cho ra mắt Đất Khổ trong thể DVD, thêm tựa đề tiếng Anh, *Land of Sorrows*. Như một lời mỉa mai cuối cùng của định mệnh, DVD Đất Khổ, mặc dù tượng trưng cho dĩ vãng sống thực của cuộc chiến nhìn từ miền Nam, được hãng Remis mang bán cho dân Hoa Kỳ với bao phim có nền (cờ) đỏ sao vàng.

Đinh Từ Bích Thúy



## II. Ngậm Ngùi với Đất Khố Vân Quỳnh và kỷ niệm đóng phim

Năm đó, Vân Quỳnh còn rất bé.

Cùng với người chị lớn là Quỳnh Giao, ba chị em tên Vân, con gái Dương Thiệu Tước và Minh Trang, là Vân Quỳnh, Vân Hoà và Vân Khanh đã.... bất kể tuổi thơ bước lên sân khấu Ritz của Joe Marcel tại Sài Gòn. Ban hợp ca "Bốn Phương" xuất hiện như vậy.

Người thường xuyên có mặt trong các buổi trình diễn ấy của bốn cô con gái là Minh Trang. Trong các nghệ sĩ trẻ ưa lai vãng nơi đó với Joe Marcel chính là Nam Lộc, một MC nổi tiếng ngày nay tại quận Cam.

Một hôm, khán giả ngồi dưới có Hà Thúc Cầm và Lê Trọng Nguyễn.

Cả hai đang đây ấp trong đầu những ý kiến về một cuốn phim sẽ dựng từ hai tác phẩm của Nhã Ca về Huế thời Mậu Thân. Và nghe rồi, Hà Thúc Cầm đòi đi nghe lại, nghe lại mãi... Sau này mới nhờ Lê Trọng Nguyễn cùng khăn áo đi tới gặp Minh Trang vì một lý do rất long trọng mà nghiêm trọng: xin phép cho Vân Quỳnh đóng phim Đất Khố!

Vai cô gái út trong nhà, cặp kè ông anh ruột nhạc sĩ do Trịnh Công Sơn đóng. Và tai họa đổ xuống đầu họ cùng với vụ Tổng tấn công Mậu

Thân tại Huế.

Điều bất ngờ là Vân Quỳnh đóng rất đạt! Đó là nhận xét chung của mọi người, nhất là của chính đạo diễn Hà Thúc Cầm. Có lẽ vì vậy mà sau này Vân Quỳnh là bà Hà Thúc Cầm!

Năm đó là 1971, họ quay phim mất một tháng tại Huế và hai tháng tại Sài Gòn, rồi biên tập và ghi âm thêm mấy tháng nữa, tràn qua mùa hè đỏ lửa năm 1972. Nhờ vậy mà có thêm cảnh chiến tranh thứ thiệt trên "đại lộ kinh hoàng" do Hà Thúc Cầm đích thân ra mặt trận thu hình, cực kỳ sống động, để ráp thêm vào Đất Khố Mậu Thân.



Bích Hợp đóng vai người mẹ, Trịnh Công Sơn là con trai lớn. Nhưng, mẹ nói tiếng Bắc, con trai lại rất giọng Huế! Coi bộ không xuôi. Duy Trác được mời tới để "đắp" giọng vào đó! Khi Trịnh Công Sơn nói, thì đấy là tiếng Duy Trác, có khi giờ này luật sư Khuất Duy Trác cũng đã quên. Trong phim, nếu tinh ý, người ta còn nghe thấy tiếng hát Trịnh Vĩnh Trinh, em út của Trịnh Công Sơn, trước khi nàng nổi danh ca sĩ sau này.

Ý tưởng về truyện phim là từ Hà Thúc Như Hỷ. Phân cảnh kỹ thuật do Hà Thúc Cầm. Nhưng kịch bản phim và đối thoại hoàn toàn là chữ nghĩa Nhã Ca. Chuyện Mậu Thân dựa trên "Giải Khăn Sô Cho Huế" và khai triển thêm từ "Tình Ca Trong Lửa Đỏ" (khi công quân chiếm nhà, người phải đi trốn, thay vì chàng sĩ quan VNCH trong truyện, trở thành một chàng Mỹ trong phim). Không thể nào bắt trật được cái khí hậu bi thảm của Huế trong mùa chết chóc.

Cảnh chạy loạn được mô tả trong Giải Khăn Sô Cho Huế - từ nhà thờ Dòng Chúa Cứu Thế của cha Phục tới Cung An Định của Từ Cung Thái Hậu mẹ vua Bảo Đại- trở thành những hình ảnh sống động, với Bích Hợp, đệ nhất đào thương sân khấu Bắc Kỳ và Kim Cương, đệ nhất đào thương sân khấu miền Nam. Trong phim, Kim Cương xuất hiện có vài phút chớp nhoáng đã choáng cả

Hà Thúc Cầm, ảnh những năm sau 1975



Việt Báo trân trọng cảm ơn Vân Quỳnh cho phép phổ biến ảnh kỷ niệm

Ảnh trang bên: Trước giờ quay cảnh chính trong "Giải Khăn Sô Cho Huế" tại Nhà Thờ Dòng Chúa Cứu Thế: Từ trái, Trịnh Công Sơn ngồi trước Vân Quỳnh, Bích Hợp; Hà Thúc Cần (đội mũ), phía sau là Xuân Hà và Lưu Nguyễn Đạt. Người đứng: nhạc sĩ Lê Thương trong vai Linh mục Phục; đứng kế là Kim Cương, vai bà mẹ diên hát ru xác con.

Ảnh kế cận: Trịnh Công Sơn, Vân Quỳnh, và Trịnh Vĩnh Trinh

Ảnh nhỏ: Nhà sản xuất Nguyễn Bá Hùng, Paris.



màn ảnh qua vai người đàn bà diên đại ôm tử thi con mà cứ tưởng nó còn sống. Nhà giáo, nhạc sĩ lão thành và nghệ sĩ siêu hạng là Lê Thương thủ vai linh mục Phục, xuất thần! Trong một cảnh khác, còn có cả nhà văn Sơn Nam đóng vai tay chơi buồn đồ cổ. Khó có ai hơn. Thêm cả kịch tác gia Trần Lê Nguyễn, tác giả "Bão Thời Đại". Nói chung, các nghệ sĩ tài tử đều đóng rất hay, và đấy là nhờ con mắt đạo diễn của Hà Thúc Cần.

Lê Thương, Hà Thúc Cần, Trịnh Công Sơn, Lê Trọng Nguyễn, Trần Lê Nguyễn... nay đã thành người thiên cổ. Gần bốn chục năm rồi còn gì.

Nhớ lại như vậy, Đất Khổ là tác phẩm thật sự tổng hợp một số tinh hoa miền Nam thời ấy để kể lại nỗi day dứt của người dân trước giấc mơ hoà bình và thực tại sắt máu. Sắt máu nhất là thái độ và hành động của cán binh Cộng sản tại Huế. Nhưng khi hoàn thành, nội dung oán thán chiến tranh khiến tác phẩm bị đánh giá là phản chiến. Và bị Chính quyền Sài Gòn cấm chiếu! Mặc dù như vậy, sau 1975, nó vẫn có mặt trong Viện Bảo tàng Tội ác Chiến tranh Mỹ-Ngụy của Cộng sản. Như một tang chứng! Oái oăm.

Nhiều người trong cuộc có lẽ đã không được xem phim này, nên chẳng còn nhớ gì. Nhưng tác phẩm ấy thực ra vẫn còn sống! Nó đang được bán trên Internet. Hãy vào Amazone.com thì có.

Vân Quỳnh và người viết, tháng 12-2007

Từ miền Đông Hoa Kỳ, Dương Hồng Phong, con trai Dương Thiệu Tước và Minh Trang, đã mua được phim này để gửi tặng Vân Quỳnh tại miền Tây. Người sĩ quan từng bị tù cải tạo và phải vượt biên cùng mẹ lại thấy ngạc nhiên: cuốn phim do em gái mình đóng, với sự đồng ý và giám sát của mẹ, lại "tái sinh" tại Mỹ, với mầu cờ đỏ sao vàng ngoài bì!

Sẽ thiếu nếu không kể tới nguồn tài chính: một doanh gia có đủ tiền tài, nhất là sự ân cần với các nghệ sĩ, đã bỏ tiền thực hiện bộ phim.



Trong phim có dòng chữ ghi danh nhà sản xuất "Une production de Nguyễn Bá Hùng". Thời làm phim, ông Hùng đã an cư từ lâu tại Pháp. Hiện ông Hùng (hình nhỏ, phía trên) là chủ nhân quán Kim Anh, một quán ăn Việt Nam thuộc loại thanh lịch nhất tại Paris, có hầm rượu nổi tiếng. Ông đã cho bộ phim - và tất cả - vào một góc ký ức, như chuyện tiền kiếp...

Chỉ vì sau cơn tao loạn, một người Mỹ đã mua lại cuốn phim và gận đây mới cho phổ biến. Với cách ứng xử điển hình của người Mỹ khi làm và nói về Việt Nam, họ chỉ hiểu đến thế mà thôi! Nên Đất Khổ bị cấm cản oan khiên đến hai lần.

Bốn mươi năm tưởng nhớ biến cố Huế Tết Mậu Thân, có thể coi phim, đọc sách. "Giải Khăn Sô Cho Huế" lần đầu chính thức ấn hành tại hải ngoại, sẽ được phát hành từ tháng 2-2008. Sách 640 trang, bìa cứng. Ngoài bút ký chạy loạn, còn gom tất cả chữ nghĩa Nhã Ca viết về Huế Tết Mậu Thân, gồm truyện dài "Tình Ca Trong Lửa Đỏ" và nhiều bút ký, truyện ngắn trong tập truyện "Tình Ca cho Huế Đỏ Nát." Phim thì đã thành DVD mang tựa đề kiểu Mỹ "DAT KHO - Land of Sorrows" với bìa bao có nền (cờ) đỏ sao vàng đang bán trên Amazone.com.

Có thể đọc lại sách, xem lại phim và gửi lại cho những người đã thực hiện Đất Khổ một lời cảm tạ bù ngùi khi cùng nhớ về Huế, đúng bốn mươi năm trước...

NGUYỄN XUÂN NGHĨA

# “THỐNG THIẾT TẬN ĐÁY LÒNG...”

THỤY KHUÊ - RFI

nói chuyện với Hoàng Phủ Ngọc Tường  
về biến cố Mậu Thân và "Giải Khăn Sô Cho Huế"



*Trong thập niên 1960', Hoàng Phủ Ngọc Tường là một huynh trưởng sinh viên, đồng thời là một người viết trẻ tại Huế, bỏ ra khu theo cộng quân. Trong trận chiến Tết Mậu Thân, ông là Tổng Thư Ký Liên Minh Các Lực Lượng Dân Tộc Dân Chủ Và Hòa Bình*

*Thành Phố Huế. Sau 1975, ông là Chủ Tịch Hội Nhà Văn Bình Trị Thiên, Tổng Biên Tập tạp chí Sông Hương. Chính trên tạp chí này đã đăng hồi ký của Lê Minh, tư lệnh chiến dịch Huế Mậu Thân, nhìn nhận quân nổi dậy đã gây ra nhiều cuộc tàn sát tại Huế và nói là "Dù bởi lý do nào đi nữa, thì trách nhiệm vẫn thuộc về những người lãnh đạo mặt trận Mậu Thân, trước hết là trách nhiệm của tôi." Tạp chí Sông Hương cũng đăng nhiều bài viết của một số tác giả từng bị đàn áp trong vụ Nhân Văn Giai Phẩm như Trần Dân, Phùng Quán... vào thời các tác giả của vụ án chưa được chính thức phục hồi. Tại Saigon những năm 1980s, hơn một lần, ông tìm đến thăm Nhã Ca - Trần Dạ Từ sau khi họ ra tù. Sau đó, tờ tạp chí do Hoàng Phủ Ngọc Tường chủ trương thấy không xuất hiện nữa.*

*Tại Paris, tháng Bảy 1997, trả lời Thụy Khuê - RFI, ông nhắc đến "nỗi thống thiết tận đáy lòng mỗi khi tôi nghĩ về những tang tóc thê thảm mà nhiều gia đình người Huế đã phải gánh chịu, do hành động giết oan của quân nổi dậy trên mặt trận Huế năm Mậu Thân." Ông cũng nói về Giải Khăn Sô Cho Huế "hàng chục năm qua đọc lại tôi vẫn còn thấy quặn lòng" và cảm ơn tác giả đã "nhìn nhận khách quan" khi xác nhận ông "không có mặt ở Huế hồi Mậu Thân." Sau đây là trích đoạn liên hệ, nguyên văn những hỏi đáp trong cuộc phỏng vấn:*

*Thụy Khuê: Thưa anh Hoàng Phủ Ngọc Tường, đây là lần đầu tiên anh đến Pháp? Lý do gì đã khiến anh được đi? Xin anh cho biết cảm tưởng của anh.*

Hoàng Phủ Ngọc Tường: Đúng là lần đầu tiên tôi tới Pháp. Tôi sang Pháp qua cửa ngõ của nước Đức, ở đây tôi đã nhận được sự bảo trợ của hiệp hội Schmitz Stiftung để đi dự tuần Việt Nam của tổ chức "Chung Một Thế Giới" ở thành phố Freiberg. Tiếp theo tôi đi dự hội thảo Euro-Việt III tại Amsterdam. Và sau đó tôi sang Pháp chơi. Ấn tượng mạnh nhất của tôi sau gần một tháng lang du bên Tây là như thế này: Trước mắt tôi là một cuốn sách mà tưởng chừng như tôi đã biết hết mọi cái ở trong đó, nhưng chính lúc này tôi lại đang gỡ ra những trang đầu. Cuốn sách đó tên gọi là Châu Âu.

*TK: Thưa anh, nhân dịp này xin hỏi anh một vài vấn đề liên quan đến biến cố Mậu Thân ở Huế mà từ bao nhiêu năm nay, anh đã bị một số dư luận xem như anh có dính líu vào, hoặc anh là một trong những "thủ phạm" vụ Mậu Thân. Trước hết, xin anh cho biết: Mọi việc thực sự đã xảy ra như thế nào?*

HPNT: Hàng chục năm nay, mỗi năm cứ tới dịp

Thụy Khuê là một nhà nghiên cứu và phê bình văn học nổi tiếng. Bà sinh năm Giáp Thân, 1944, tại Hải Hậu, Nam Định. Từ Saigon, sang Pháp du học từ thời còn chiến tranh Việt Nam và định cư tại Paris, Pháp. Khởi viết tiểu luận văn học từ 1985; Tác phẩm đã xuất bản: Sóng Từ Trường (tiểu luận, phê bình, Văn Nghệ 1998). Hiện cộng tác với đài RFI (radio France Internationale), Thụy Khuê đã có nhiều tiếp xúc với các học giả, văn nghệ sĩ của Hà Nội khi họ tới Paris.

Toàn văn cuộc phỏng vấn hiện sau đây hiện phổ biến tại địa chỉ online: <http://thuykhue.free.fr/tk97/nchpngoctuong.htm>;  
Xin phép Thụy Khuê- RFI được trích đoạn phần liên hệ câu chuyện.



30 tháng 4, hoặc dịp Tết thì nhiều tờ báo hải ngoại lại đưa tên tôi ra làm con vật tế thần, bằng cách nói đi nói lại, y như thật, rằng tôi là một tên đồ tể Mậu Thân ở Huế. Thực ra thì đó là một sự bịa đặt, mang ý định vu khống hoàn toàn. Sự thực là tôi đã từ già Huế lên rừng tham gia kháng chiến vào mùa hè năm 1966, và chỉ trở lại Huế sau ngày 26 tháng 3 năm 1975. Như thế nghĩa là trong thời điểm Mậu Thân 1968, tôi không có mặt ở Huế. Sau năm 1975, ít ra là đã có ba tài liệu sau đây xác nhận rằng tôi không có mặt ở Huế hồi Mậu Thân:

1. Nhiều người hay nhớ lõm lõm bài trả lời phỏng vấn của anh Lê Văn Hảo trên báo Quê Mẹ, xuất bản ở Paris, để buộc tội tôi. Thực ra thì trong bài này, tôi đã đọc kỹ, thấy anh Hảo nói rất đúng rằng, hồi Tết Mậu Thân, cả anh Hảo và tôi đều đang ở trên một vùng núi, cách xa Huế gần 50 cây số, và không hề có chuyện tôi về Huế để giết người.

2. Bài viết của anh Đặng Tiến đăng trên báo Thông Luận, Paris, trong đó Đặng Tiến dẫn chứng nhiều nguồn tư liệu đã công bố ở trong nước, do nhiều nhân vật khác nhau cung cấp, bác bỏ những lời lẽ xảo ngôn lệnh sắc trên báo Thông Luận buộc tội tôi về chuyện giết người ở Huế trong năm Mậu Thân.

3. Trong cuốn *Giải Khăn Sô Cho Huế*, của Nhã Ca in sau biến cố Mậu Thân, tác giả cũng nói rằng: Phủ (tức là tôi), không về Huế, và nếu có về thì chắc cũng không giết người. Tôi thành thật cảm ơn chị Nhã Ca đã dành cho tôi điều nhìn nhận khách quan rất quan trọng này, dù trong cảnh tượng máu lửa hỗn quan hỗn quân của Huế Mậu Thân. Đã không có mặt ở Huế thì làm sao tôi -Hoàng Phủ Ngọc Tường- lại có thể làm cái việc ghê gớm gọi là "đồ tể" Mậu Thân ở Huế được?

*TK: Như vậy thì anh đã làm gì trong thời gian Tết Mậu Thân? Anh ở đâu? Anh làm những chức vụ gì?*

HPNT: Có một tổ chức chính trị của các lực lượng đấu tranh của phong trào Huế ra đời trong bối cảnh xuân Mậu Thân, ấy là Liên Minh Các Lực Lượng Dân Tộc Dân Chủ Và Hòa Bình



Tám ảnh lưu niệm Ga Huế 1988: Từ trái sang: Nguyễn Trọng Tạo, Trần Dân, Hoàng Phủ Ngọc Tường, Ông Dương trưởng ga Huế, Phùng Quán, Hải Bằng, Nguyễn Văn Phương. (Tư liệu của NTT)

Thành Phố Huế, do anh Lê Văn Hảo làm Chủ tịch, Hòa Thượng Thích Đôn Hậu và bà Nguyễn Đình Chi làm Phó chủ tịch. Với tư cách Tổng thư ký, tôi luôn luôn có mặt bên cạnh các vị kể trên để làm công tác chính trị của Liên Minh, tuyệt nhiên không dính líu gì đến chuyện nhúng tay vào máu ở Huế. Trụ sở chiến dịch của Liên Minh là một địa đạo Trường Sơn, thuộc huyện Hương Trà, tỉnh Thừa Thiên, Huế. Trụ sở này, đã được mô tả đầy đủ trên báo Lao Động, ở trong nước cách đây hai tháng.

*TK: Nhìn từ phía những dữ kiện lịch sử mà anh nắm bắt được, diễn biến Mậu Thân đã xảy ra trong một trình tự như thế nào?*

HPNT: Huế Mậu Thân đã xảy ra cách đây gần 30 năm. Sách vở, tài liệu đã được công bố từ nhiều phía của cuộc chiến, khá đầy đủ, có thể làm cơ sở cho những phân tích khoa học để giải phẫu một cuộc chiến mà thật ra, không thể đơn giản tách riêng ra trong biến cố Mậu Thân. Điều quan trọng còn lại tôi xin ngỏ bày ở đây, với tư cách là một đứa con của Huế, đã ra đi và trở về, ấy là nỗi thống thiết tận đáy lòng mỗi khi tôi nghĩ về những tang tóc thê thảm mà nhiều gia đình người Huế đã phải gánh chịu, do hành động giết oan của quân nổi dậy trên mặt trận Huế năm Mậu Thân. Đó là một sai lầm không thể nào biện bác được, nhìn từ lương tâm dân tộc, và nhìn trên quan điểm chiến tranh cách mạng. Nhưng tôi tin rằng đây là một sai lầm có tính cục bộ, từ phía những người lãnh đạo cuộc tấn công Mậu Thân ở Huế, chứ không phải một chính sách toàn cục của cách mạng. Bởi vì tình trạng giết chóc bừa

bãi như vậy, đã không xảy ra ở những địa phương khác trong Mậu Thân, ngay cả trên một địa bàn rộng lớn với tình trạng xen kẽ giữa những lực lượng đối địch rất phức tạp như ở Sài Gòn thời ấy.

*TK: Vậy, theo anh, ai trách nhiệm những thảm sát ở Huế?*

HPNT: Tôi không đủ thẩm quyền để phán xét bất cứ cá nhân nào. Xin trích dẫn theo trí nhớ một ý tưởng trong hồi ký của chính ông Lê Minh, tư lệnh chiến dịch Huế Mậu Thân: Dù bởi lý do nào đi nữa, thì trách nhiệm vẫn thuộc về những người lãnh đạo mặt trận Mậu Thân, trước hết là trách nhiệm của tôi. Qua bài hồi ký tâm huyết này, đã được công bố trên tạp chí Sông Hương, Huế, và sau đó, nếu tôi không nhớ lầm, đã được dịch và in toàn bộ trên báo Mỹ Newsweek, tác giả, Lê Minh (lúc đó đã nghỉ hưu), còn nhắc nhở rằng, điều quan trọng có thể làm, và phải làm bây giờ, là những người lãnh đạo kế nhiệm ở Huế, phải thi hành chính sách minh oan cho những gia đình nạn nhân Mậu Thân, trả lại công bằng trong sáng và những quyền công dân chính đáng cho thân nhân của họ.

...  
*TK: Anh nghĩ sao về Giải Khăn Sô Cho Huế của chị Nhã Ca?*

HPNT: Dù có một số sự việc không đúng sự thực, do có hoặc không có dụng ý của tác giả, *Giải Khăn Sô Cho Huế* đối với tôi, vẫn là một bút ký hay, viết về Huế Mậu Thân; hàng chục năm qua đọc lại, tôi vẫn còn thấy quận lòng...

(Trích RFI -Radio France International - 12 tháng 7, 1997)

## Báo New York Times 2 lần viết về Giải Khăn Sô Cho Huế và biến cố Mậu Thân

**Tháng 11-1973:**

Bà ta viết về sự độc ác khủng khiếp trong cuộc tổng công kích tết Mậu Thân (1968) tại Huế, sinh quán của bà. Khi tập truyện ký mang tên "Giải khăn sô cho Huế" khởi sự đăng tải trên một nhật báo tại Saigon, đặc công Việt Cộng tại Saigon đã gửi thư đe dọa, buộc bà ta ngưng viết. Bà đã không nhượng bộ.

Trong cuốn *Giải Khăn Sô Cho Huế - giải khăn sô là biểu tượng của tang tóc- có đoạn mô tả một quang cảnh trên cầu sông An Cựu, bên này là lính Mỹ, bên kia là bộ đội cộng sản. Một đám đông những người chạy loạn tìm cách băng qua cầu. Lính Mỹ bắn chỉ thiên để cản họ lại. Một con chó nhỏ, từ trên cầu, hoảng hốt nhào xuống giữa dòng sông. Con chó cố gắng bơi vào bờ, những loạt đạn đùa nghịch bắn chặn phía trước nó. Không thể vào một bờ nào an toàn, con chó cứ vậy mà trôi theo dòng nước.*

"Trong cuốn truyện", bà nói, "Hoàn cảnh của người dân Huế - và cả Việt Nam nữa - in hệt như hoàn cảnh của con chó nhỏ đó."

(New York Times, số ra ngày 19-11- 1973, Bài của James M. Markham)

**Tháng 2-1988:**

20 Năm Sau Tết Mậu Thân

Nữ ký giả Barbara Crossette, trong một bài viết đặc biệt cho tờ *New York Times* tháng 2-88 đã nói về không khí rộn ràng tại VN trong dịp ăn tết Mậu Thân vừa qua, mà cũng là dịp kỷ niệm 20 năm ngày Việt Cộng mở cuộc tấn công các đô thị miền Nam làm nên một cái tết lịch sử đầy đau thương chết chóc. Bà cho hay: Khi được phỏng vấn, một số sĩ quan Việt Cộng chỉ huy trận đánh tết Mậu Thân như đại tá Đỗ Tấn Phong, đại tá Trần Thanh Đạt, nữ trung tá Đoàn thị Ánh Nguyệt, đã tuyên bố rằng "Mặt trận giải phóng miền Nam" rất hận cộng sản Hà Nội trong vụ này. Chúng tôi đã bị cưỡng bách mở cuộc tấn công trong khi không có đủ thì giờ để chuẩn bị tuyên truyền và những điều cần thiết tối thiểu. Chúng tôi đã thiệt hại 70,000 người chết! Chủ nhiệm báo Tuổi trẻ phát hành tại Saigon cũng lên tiếng oán than: "Lực lượng chính trị đã không có trong cuộc tổng công kích này thì làm sao mà vận động dân chúng nổi dậy được!"

Để bày tỏ niềm ân hận và tái tạo niềm thông cảm giữa quân đội và dân chúng miền Nam cho đến nay vẫn chưa nguôi hờn oán, cơ quan truyền thông của bạo quyền đã cho ấn hành hơn một tác phẩm tầm vóc về biến cố Mậu Thân tại Huế, nơi mà các cuộc giao tranh đẫm máu đã diễn ra lâu dài hơn cả. Đáng kể có quyển sách dày 470 trang của Xuân Thiều nhan đề "Huế mùa mai đỏ". Nhân dịp này, Saigon cũ lại nhắc nhở đến "Giải Khăn Sô Cho Huế" của nhà văn nữ Nhã Ca.

Barbara Crossette ngậm ngùi ghi nhận rằng: "Nữ sĩ tác giả quyển sách này đã bị bắt sau khi cộng sản tiến chiếm miền Nam cùng với chồng là thi sĩ Trần Dạ Từ. Cả hai đã bị nhốt nhiều năm như những tù nhân chính trị. Người chồng thì cho mãi đến nay hình như mới được thả ra."

(Trích Phụ Nữ Diễn Đàn, tháng 3-1988. Ghi chú thêm: Sự thật, vào thời điểm tháng 2, tháng 3 năm 1988, Trần Dạ Từ còn đang tiếp tục làm tù khổ sai tại trại tù Z30D Hàm Tân.)